

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

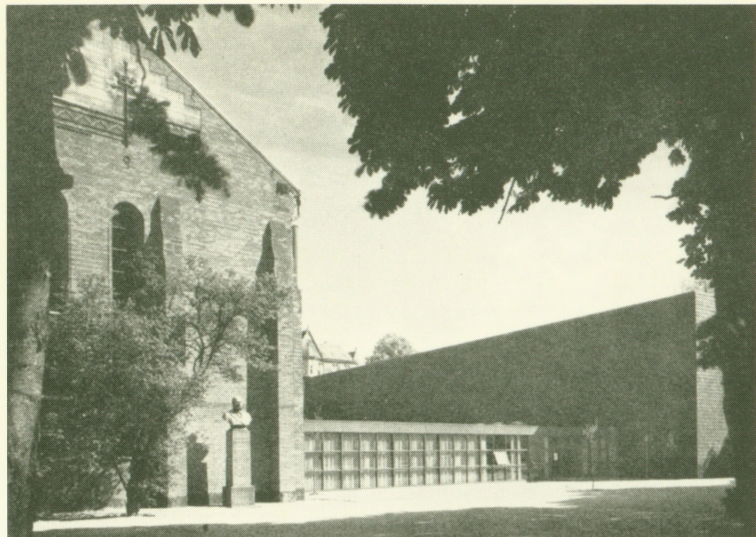
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HARALD JØRGENSEN

25 ÅR

SOM PENSIONIST

Et tilbageblik 1977-2001

HARALD JØRGENSEN

25 ÅR
SOM PENSIONIST

Et tilbageblik 1977-2001

PRIVATTRYK

HERNING 2002

*Omslaget: Landsarkivet for Sjælland m.m.
Frontispicen: Harald Jørgensen interviues om bogen
Jonas Collin på BogForum i København 18.november 2001.*

Indhold

Forord	7
Indledning	9
Arkivalske opgaver	12
Forvaltningshistoriske forskningsprojekter	15
Internationalt og nordisk arkivarbejde	21
Historisk forfatterskab	24
Foreningsvirksomhed	51
Bibliografi	66

Forord

For mig betød overgangen fra aktiv arkivtjeneste til pensionisttilværelsen ikke det helt store brud på livsbanen. Faktisk var jeg i stand til at fortsætte udgivelsen af en række publikationer, bygget på selvstændige arkivundersøgelser. Jeg fortsatte også deltagelse i praktisk foreningsarbejde og var med til at løbe nye foreninger i gang. Videreførelsen af det lokalhistoriske projekt under Statens Humanistiske Forskningsråd og deltagelse i et tilsvarende nordisk projekt var fortsat aktuel. Og endelig var der også foredragsvirksomheden, der altid har interesseret mig.

I sommeren 2000 tonede den mulighed frem, at jeg kunne komme til at opleve et 25-års jubilæum som pensionist. Det havde min far, Troels G. Jørgensen, gjort før mig. Han blev 70 år i 1944 og levede en aktiv tilværelse til sin død i 1970. Jeg måtte læse de sidste korrekturer for ham. Som dommer og højesteretspræsident gik han af med sin fulde årsløn som pension. Min økonomiske tilstand var mere beskeden.

Som arkivar havde jeg ofte oplevet, at man forgæves i arkivmaterialet forsøgte at finde en vis oplysning vedrørende en person. Den havde den pågældende taget med sig i graven, og den var tabt for efterverdenen. Jeg beslut-

tede derfor at udarbejde et tilbageblik over min virksomhed i pensionistårene og gik i gang med at skrive.

I juli 2001 blev jeg ramt af en alvorlig øjensygdom. I nogle dage var jeg fuldstændig blind, blev indlagt på hospital og vendte hjem med nedsat syn. Efter 24½ år var jeg nu virkelig pensionist. Efter hjemkomsten var min vigtigste opgave at finde en ny og tålelig tilværelse på basis af den nedsatte synsevne. Herunder strejfede mine tanker også udkastet til et tilbageblik på årene fra 1977 til 25års jubilæet, der ville indtræffe 1. februar 2002. Da jeg fik skrivemaskinen frem, kunne jeg til min glæde konstatere, at mine fingre ganske naturligt fandt de rette bogstaver på tangenterne. Nu kunne jeg afslutte det her foreliggende arbejde!

Frederiksberg, december 2001

Harald Jørgensen

Indledning

Jeg fyldte 70 år den 3. januar 1977, og 31. januar var således min sidste arbejdsdag i arkivvæsenet. I godt 43½ år havde jeg været arkivar. Fra 1934-62 var jeg beskæftiget i Rigsarkivet. Herefter fulgte tjeneste som leder af Landsarkivet for Sjælland. Jeg havde allerede før jul været i afskedsaudiens hos Dronningen, hvor jeg samtidig takkede for benådningen med kommandørkorset af Dannebrog. Mig bekendt er jeg den hidtil eneste landsarkivar, der har modtaget denne orden.

Overgangen fra aktiv tjeneste til en pensionisttilværelse følte i mit tilfælde ikke som en brat, men som en jævnt glidende begivenhed. Denne afgørende ændring havde ikke blot været til at forudse, men var også forberedt i tide. Allerede kort efter nytår 1977 var jeg rykket ind i det pensionistværelse, som daværende rigsarkivar Johan Hvidtfeldt havde overladt mig. Herfra ledede jeg forretningerne i de sidste uger, medens landsarkivarkontoret blev gjort istand til min efterfølger. Jeg fik i løbet af januar skrevet den sædvanlige årsberetning om vort virke i 1976. Den var mere fyldig end normalt. På månedens sidste dag underskrev jeg for sidste gang månedsregnskabet, og begge dele indsendtes til Rigsarkivet.

På min sidste arbejdsdag havde jeg indbudt det sam-

lede personale til en afskedsreception i udstillingssalen. Man var enedes om at lade arkivfuldmægtig Villy Christiansen holde afskedstalen. Jeg kvitterede med en tak til alle og en tilkendegivelse af, at man også ville se mig igen næste dag. I de følgende år kom jeg fortsat daglig kl. 9 til arkivet og gik hjem ved 16-tiden. I denne arbejdsrytme skete først en ændring, da min kone kom på plejehjem. Jeg forlod da arkivet til frokost for at kunne besøge hende om eftermiddagen.

Ved min afgang var endnu ikke udpeget nogen efterfølger, og vi var alle spændt på, hvem det ville blive. Valget af efterfølger lå i realiteten i rigsarkivarens hånd. Jeg var fuldstændig klar over dette forhold, men tillod mig dog i et privatbrev til ham at tilkendegive et synspunkt. Efter min mening fandtes der blandt Landsarkivets personale to kvindelige arkivarer, der begge ville være velkvalificerede til stillingen, nemlig Grethe Ilsøe og Helle Linde. Rigsarkivaren foretrak imidlertid overarkivar, dr. phil. Sune Dalgård, leder af Rigsarkivets 1. afdeling. Dr. Dalgård forblev kun en kortere årrække i chefstillingen og efterfulgtes 1985 af min favoritkandidat Grethe Ilsøe. Helle Linde var i mellemtiden blevet udnævnt til stadsarkivar i København.

I mine sidste embedsår begyndte den moderne edb-teknik at komme frem, og også arkivvæsenet måtte tage stilling hertil. Der var vel ingen, der på det tidspunkt kunne forudse, hvilken betydning den ville få i det daglige arkivararbejde. Min indstilling til den, som jeg også gav udtryk for, var, at det var en problematik, som mine

medarbejdere i første række burde interessere sig for. Selv havde jeg ikke lyst til at anvende tid på at sætte mig ind i denne nyskabelse, da jeg jo kun havde få aktive år tilbage. Jeg fandt det mere nyttigt at koncentrere mig om den side af arkivarbejdet, som jeg nu engang havde kendskab til. Havde jeg vidst, at jeg skulle blive så gammel, som faktisk sket er, havde jeg nok haft en anden opfattelse og høstet personlig fordel deraf i mit fremtidige arbejde. Det har ikke manglet på opfordringer og lovprisninger af det nye system. Jeg holdt imidlertid fast ved skrivemaskine-traditionen, som jeg havde dyrket lige siden min konfirmation i 1922, hvor en onkel i Amerika skænkede mig min første skrivemaskine fra firmaet Underwood. Edb-revolutionen indenfor den moderne administration og følgerne heraf for arkivers dagligdag har imidlertid medført, at mine muligheder for at følge med udviklingen indenfor statens arkiver er blevet afgørende svækket. Arkivverdenen er ved at blive en helt fremmed og mig nærmest uforståelig indretning.

Arkivalske opgaver

Når overgangen fra aktiv tjeneste til pensionisttiden for mit vedkommende blev glidende, hænger det i høj grad sammen med, at der var opgaver, som endnu afventede deres afslutning. Der var først og fremmest færdiggørelsen af 2. udgave af guiden over Landsarkivets samlinger, som jeg havde sat meget ind på at få afsluttet. Den 1. udgave var udkommet i 1966 og var forlængst udsolgt. Siden 1966, da man var flyttet ind i det nye arkivmagasin, havde man modtaget adskillige nye arkiver, og i fællesskab havde vi tilvejebragt et betydeligt antal såkaldte »Foreløbige registraturer«. Ved udarbejdelsen af den nye udgave havde flere medarbejdere ydet værdifuld bistand. Jeg nåede at få forordet underskrevet 31. januar 1977, men udsendelsen kunne først ske nogle måneder senere.

Af andre arkivalske opgaver, som jeg havde igang, var redaktionen af »Nordisk Arkivnyt«. Min redaktørgerning stod på udgiverrådets dagsorden på det forestående nordiske arkivmøde i Oslo 1977, og her vedtog de nordiske rigsarkivarer at forlænge min virksomhed i endnu en periode. I dette tilfælde kom denne til at vare 4 år dvs. til arkivmødet i Helsingfors i 1981. Arbejdet med »Nordisk Arkivnyt« havde altid interesseret mig. Forlængelsen af min redaktørgerning medførte, at jeg sad

som redaktør, da vi kunne fejre bladets 25-årsdag 15. marts 1981. På mødet i Helsingfors i 1981 udtalte jeg imidlertid et ønske om at træde tilbage med årets udgang. Udgiverrådet udpegede herefter Grethe Ilsøe til efterfølger. Hun havde i mange år fungeret som redaktionssekretær. Hun var enig med mig i, at bladet først og fremmest skulle være et nyhedsorgan, men hun ønskede at gruppere stoffet mere tematisk og udvidede årsstatistikken. Grethe Ilsøe redigerede bladet 1982-87. Hun og jeg mente nu, at tidspunktet var inde til at vælge en hovedredaktør fra et af de andre nordiske lande. På det 13. nordiske arkivmøde i Island i 1987 gjorde vi propaganda for denne idé blandt de nordiske rigsarkivarer, og resultatet blev at posten gik til Sverige for derefter at gå i turnus blandt de nordiske lande. Jeg læser stadig bladet med største interesse og konstaterer, at det fortsat løser sin opgave at holde Nordens arkivarer ajour med, hvad der sker af stort og småt indenfor de nordiske arkiver.

Foruden det nordiske nyhedsblad havde jeg ved min afgang i 1977 en anden publikation løbende, nemlig »Nordisk Arkivkundskab«. Jeg havde i 1972 påbegyndt udsendelsen af en række små pjecer, som behandlede aktuelle arkivalske problemer. Som regel udkom der een pjece om året, og indtil 1977 var der udkommet 5 numre. Jeg redigerede serien og heftede personlig for seriens økonomi. Med årene var det lykkedes at oparbejde en vis afsætning, men uden værdifuld støtte fra »Den Letterstedtska Föreningen« var det ikke gået. Forskel-

lige nordiske kolleger havde deltaget i udarbejdelsen af teksten. Spørgsmålet var nu, om jeg skulle standse udgivelsen eller fortsat udsende nye numre. Jeg valgte det sidste, og først med udsendelsen af nr. 10 i 1981 holdt jeg inde. En svigtende afsætning gjorde det nødvendigt. Jeg havde dog holdt skindet på næsen og kunne konstatere en samlet beskeden indtægt på 981 kr. Det havde været en spændende opgave, som havde gjort det muligt at vedligeholde forbindelsen med en række kolleger i de forskellige nordiske lande. Uden på nogen måde at blande mig i aktuel nordisk arkivpolitik, især den hjemlige, kunne jeg således stadig betragtes som et aktivt medlem af den nordiske arkivalske familiekreds.

Forvaltningshistoriske forskningsprojekter

Endnu en væsentlig arbejdsopgave hører overgangstiden til og bør behandles i denne oversigt. Det drejer sig om min ledelse af det i 1975 påbegyndte forskningsprojekt vedr. dansk lokaladministration, som på initiativ af Landsarkivet for Sjælland var igangsat og finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd som et såkaldt »rådsinitiativ«.

En styringsgruppe var nedsat til at planlægge og administrere arbejdet. Gruppen valgte mig til formand. De øvrige medlemmer var de to rådsmedlemmer daværende overarkivar Vagn Dybdahl og lederen af Folketingets Bibliotek Kr. Hvidt samt landsarkivar Anne Riising. Senere indtrådte også den nyudnævnte juridiske og retshistoriske konsulent i Rigsarkivet, universitetslektor Inger Dübeck i styringsgruppen. Projektet tog sigte på at undersøge den danske lokaladministrations opbygning som led i landets almindelige udvikling. Endemålet skulle være en samlet fremstilling af lokaladministrationen i kongeriget Danmark. Københavns særlige kommunalhistorie skulle ikke behandles og heller ikke den specielle kommunale udvikling i hertug-

dømmerne. Programmet skulle realiseres ved, at man fik udarbejdet en række tidsbegrænsede delprojekter, som kunne danne basis for videre udforskning. Den nærmere planlægning af delprojekterne og udførelsen af arbejdet var styringsgruppens væsentligste opgave, og fra projektets igangsættelse var det en fast regel, at de udvalgte medarbejdere deltog i styringsgruppens møder, der blev et frugtbart debatforum.

Rådsinitiativet indebar, at medarbejderne først og fremmest kom fra arkivvæsenet. En række arkivarer blev således knyttet til projektet. Fra 1978 begyndte projektafhandlingerne at udkomme. Ikke mindre end tre af dem indbragte forfatteren doktorgraden. I 1979 blev Dybdahl rigsarkivar efter Johan Hvidtfeldt, og udgivelsen af afhandlingerne overgik nu til Rigsarkivet i en skriftrække »Administrationshistoriske studier«. Som bekendt gav Dybdahls personlige optræden i slutningen af hans embedstid anledning til kritik. Dette bør dog ikke overskygge den fortjeneste, han indlagde sig dels ved opbygningen af Erhvervsarkivet, og dels ved den indsats på forskningsområdet, som bl.a. rådsinitiativet er udtryk for.

Det havde kriblet i fingrene på mig, da projektafhandlingerne begyndte at flyde frem. Som formand kunne jeg ikke så godt blande mig i denne strøm. Jeg valgte da at videreføre nogle tidligere undersøgelser af de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660-1919 med inddragelse af arkivmateriale fra Danske Kan-

celli og Justitsministeriet. Det blev til en bog med titlen »Thi kendes for ret«. Den omfatter 451 sider og udkom i 1980.

Mit væsentligste bidrag til projektets publikationer er imidlertid den bog, der udkom i 1985 under titlen »Lokaladministrationen i Danmark« omfattende ikke mindre end 625 sider.

Da Landsarkivet i sin tid havde foreslået Statens Humanistiske Forskningsråd at igangsætte et projekt om lokaladministrationen, havde man antydnet, at endemålet måtte være på grundlag af en række delprojekter at få skabt forudsætning for en almindelig fremstilling af lokaladministrationens udvikling i Danmark. På et tidligt tidspunkt af sin tilværelse henstillede styringsgruppen til sin formand at påtage sig løsningen af denne opgave, og jeg gik i gang med at indsamle det nødvendige materiale. Det lykkedes imidlertid ikke styringsgruppen at få gennemført alle de ønskede delprojekter, og i det hele taget viste opgaven sig så omfattende, at det i 1985 udgivne skrift kun kan betragtes som et første forsøg. I væsentlig grad måtte trykte kilder benyttes, og i mange tilfælde måtte man skøjte hen over problemerne. Afgrænsningen af emnet var også et vanskeligt problem. Opgaven fængslede mig imidlertid, og jeg satte al kraft ind på at tilvejebringe en nogenlunde læseværdig oversigt. Fremstillingen er fordelt på 4 hovedafsnit, nemlig tiden indtil 1660, årene 1660-1848, perioden 1848-1919 og den kraftige ekspansion fra 1919-1970. En brugbar håndbog er formodentlig bragt til veje. Bogen blev i hvert

fald totalt udsolgt i løbet af relativ kort tid. Anmeldelserne var positive, men indeholdt naturligvis også kritik. Det forstår jeg udmærket, og det ville kun glæde mig, hvis en anden ville tage opgaven op og gøre det bedre. Jeg skal idag afsløre, at gennemførelsen af opgaven på ingen måde var en lystvandring. Den medførte mange bekymringer og adskillige timer fyldt med tvivl om muligheden af at nå til vejs ende med den næsten umulige og uoverkommelige sag. Men nu havde jeg engang lovet at løse opgaven, og så måtte det også gennemføres.

På et vist tidspunkt fik styringsgruppen forespørgsel, om vi var interesseret i at få kontakt med et igangværende svensk-norsk forskningsprojekt, som var iværksat under ledelse af professorerne Erik Lönnroth, Göteborg, og Knut Mykland, Bergen. Som projektleder virkede docent Birgitta Ericsson, Stockholm. Projektet gik ud på at sammenligne det oldenborgske monarkis administration med den tilsvarende indenfor det svensk-finske rige med dets rigsdag. I centrum skulle stå en redegørelse for beslutningsprocesserne og en undersøgelse af, om personer og diverse organisationer udenfor den snævre administrative kreds havde muligheder for at øve indflydelse på sagernes behandling. Man havde udpeget visse centrale saggrupper som egnede forskningsområder, og historikere fra de forskellige nordiske lande skulle anmodes om at yde deres bidrag.

Efter et afholdt seminar på Sandbjerg slot i maj 1978,

hvor repræsentanter for de to forskningsprojekter havde lejlighed til at mødes, anbefalede styringsgruppen, at man optog kontakt under forudsætning af, at det danske projekt kunne følge sit engang anlagte program, og at Statens Humanistiske Forskningsråd var indstillet på at betale udgifterne ved en dansk deltagelse i det nordiske projekt. Styringsgruppen udpegede derefter mig til kontaktperson. Jeg kom selv til at bidrage med et indlæg i den gruppeberetning, som havde fået til opgave at belyse forholdene indenfor det offentlige fattigvæsen, og hvis leder var den nuværende norske historieprofessor i Bergen, Ståle Dyrvik. I alt deltog 6 nordiske forskere i dette delprojekt. Mit bidrag omfattede 75 sider. Publikationen havde fået titlen »Oppdaginga av fattigdommen. Social lovgivning i Norden på 1700-tallet«. Den udkom i 1983. Jeg deltog ligeledes med et bidrag på godt 60 sider til den publikation, som man udgav i 1985 under titlen »Administrasjon i Norden på 1700-tallet.« Publikationen redigeredes af den norske historiker Steinar Supphellen fra universitetet i Trondheim.

Det var herefter planen, at professor Mykland skulle drage den almindelige konklusion af de mange leverede bidrag. Der gik imidlertid år efter år, uden at løftet blev opfyldt. Til sidst besluttedes det at overlade docent i historie ved Lunds universitet Harald Gustafsson at udarbejde den ønskede konklusion, som udsendtes i 1993 på forlaget »Studentlitteratur«. Samtlige publikationer havde altid indeholdt et engelsk resumé. Konklusionen blev udsendt på engelsk med titlen »Political Inter-

action in the old Regime. Central power and local society in the eighteenth-Century Nordic States«.

Det havde været en stor oplevelse for mig at deltage i dette nordiske projekt. Jeg havde truffet en lang række interessante personer indenfor den dengang arbejdende historikerkreds. Endvidere gav deltagelsen anledning til at besøge steder i Norden, som jeg kun havde sporadisk kendskab til. Min aldrig ophørte lyst til at besøge fremmede steder blev i rigt mål opfyldt. Som regel afholdtes et samlet seminar en gang om året, og deltagelse i enkeltgrupperne medførte flere mindre møder, som kunne forløbe ret så muntre. På et møde på Voksenåsen hotel ved Oslo havde mødereferenten ovenikøbet skrevet en sang til de fremmødte »fattige« dvs. deltagere i projektet om fattiglovgivningen. I kredsen og i sangen gik jeg under betegnelsen »Kung Harald med nytänd cigar!«

Jeg skal imidlertid ikke skjule, at jeg på det tidspunkt, hvor de to forskningsprojekter var afsluttet, følte mig godt træt af mit yndlingsemne for historisk forskning, nemlig forvaltningshistorie. Forlængst var jeg begyndt at se mig omkring efter et andet spændende område.

Internationalt og nordisk arkivarbejde

Overgangen fra aktiv tjeneste til pensionist fik naturligvis også betydning for min aktive deltagelse i den internationale arkivorganisations arbejde. Som pensionist måtte jeg træde tilbage fra det hverv, jeg havde haft som medlem af redaktionsudvalget for det internationale arkivtidsskrift »Archivum«. Min udnævnelse til æresmedlem af den internationale arkivorganisation »CIA« på mødet i Ottawa i 1974 medførte imidlertid, at jeg stadig modtog den strøm af arkivalske publikationer, som sammenslutningen producerede, og at jeg ligeledes inviteredes både til arkivkongresserne og til de talrige rundbordskonferencer, som fandt sted efter 1977. Jeg havde altid været en stabil deltager i disse. Helt holdt jeg ikke op med at komme til enkelte møder, men det var i sammenligning med tidligere få. Nu skulle jeg jo selv afholde alle udgifter.

I min pensionisttid har jeg deltaget i flere rundbordskonferencer, først og fremmest fordi de afholdtes på steder, der nok var værd at besøge. Jeg skal ikke skjule, at jeg især tog afsted af turistmæssige grunde.

Den sidste rundbordskonference, jeg har deltaget i, fandt sted i Stockholm i 1998. Når jeg overhovedet

meldte mig, var det fordi man samtidig fejrede 50-året for oprettelsen af den internationale arkivorganisation. Jeg havde faktisk været med fra 1950. Det var dengang, den franske arkivdirektør Charles Braibant havde inviteret til festmiddag i Eifeltårnet. Emnet, man behandlede i Stockholm, var mig ganske fremmed, men de svenske arrangører havde organiseret en udstilling i Riksarkivet omhandlende arkivorganisationens 50-årige udviklingshistorie. Jeg havde desuden den fornøjelse at træffe flere af de gamle internationale kolleger, jeg i sin tid havde kendt og arbejdet sammen med.

I nogle år efter 1977 opretholdt jeg min gamle kontakt med den tyske arkivarforening. I adskillige år havde jeg leveret bidrag til det vesttyske arkiv-tidsskrift »Der Archivar«. Jeg leverede således indtil 1986 hvert andet år en dansk arkivbibliografi til offentliggørelse i tidsskriftet. På min anbefaling overtog landsarkivar Grethe Ilsøe derefter det bibliografiske arbejde.

Jeg fortsatte også endnu i nogle år min gamle virksomhed som gæsteforelæser ved arkivskolen i Marburg/Lahn. I flere år havde man hvert andet år anmodet mig om at holde to forelæsninger om dansk arkivvæsens aktuelle problemer. Navnlig vore byggeforetagender var man meget interesseret i. I marts 1986 holdt jeg for sidste gang mine to foredrag i Marburg.

Også de nordiske arkivmøder havde fortsat min store interesse. Det sidste nordiske arkivmøde, jeg deltog i, var mødet i Åbo i 1997. Ved åbningsceremonien omtalte rigsarkivar Tarkiainen, at det netop var 40 år siden, at man

ved et tilsvarende møde i Åbo havde vedtaget at lade det danske arkivalske meddelelsesblad for fremtiden udkomme som »Nordisk Arkivnyt«. Jeg modtog i den anledning en varm hyldest fra de tilstedeværende og blev senere på mødet interviewet af den fungerende norske redaktør af bladet.

Historisk forfatterskab

Ved en ceremoni på Landsarkivet ved min 70-års fødselsdag fik jeg overrakt et festskrift, som havde fået titlen »Nordiske arkivstudier, tilegnet Harald Jørgensen 1977«, og hvortil rigsarkivar Johan Hvidtfeldt havde skrevet en indledning. 24 nordiske forskere havde ydet deres bidrag. Som tillæg havde Grethe Ilsøe udarbejdet en bibliografi over mine hidtil udgivne skriftlige arbejder, både bøger og artikler. Ialt omfattede bibliografien 193 numre. Mine 232 artikler i »Dansk Biografisk Leksikon« 1933-44 var dog kun opført som eet nr. Da jeg i 1987 fyldte 80 år, publicerede Landsarkivet en fortsættelse af denne bibliografi, der indeholdt 74 nye numre. Siden har jeg selv videreført bibliografien, således at en samlet bibliografi nu (2002) omfatter ialt 314 numre. Ingen vil vel herefter kunne nægte, at jeg har været en flittig skribent, også som pensionist. Mit anvendte skriveinstrument i alle årene har været skrivemaskinen, og det ovenikøbet en gammeldags håndmaskine.

Allerede indenfor de første 5 år af min pensionisttid havde jeg fået skrevet og delvist publiceret 2 digre bind og et par fyldige afhandlinger i tilknytning hertil. Om disse arbejder har jeg fortalt i det foregående afsnit. Jeg har imidlertid altid haft det således, at jeg ved siden af

arbejdet med et større værk gerne også skulle være beskæftiget med noget, der var mindre krævende. Det var også tilfældet i disse år.

Noget af det første, jeg kastede mig over, var at få udgivet min redegørelse for min virksomhed i Rigsarkivet 1934-62. Jeg havde på det tidspunkt også forfattet en skildring af min landsarkivtid, men jeg skønnede, at det var for tidligt at udsende denne. Følgelig udkom omkring november 1977 et skrift »I Rigsarkivets tjeneste. Nogle erindringsblade fra årene 1934-62« omfattende 280 sider og illustreret. Trykningen havde jeg selv betalt. Som motto anvendtes et citat af Jacob Paludan fra 1972: »Kun hvad der er skrevet overlever.« Bogen fortæller løst og fast om begivenheder og personer i Rigsarkivet og indeholder en række oplysninger, som man ikke finder andetsteds. I realiteten forelå et råmanuskript allerede så tidligt som i 1975. Min gode kollega i Odense, Anne Riising, havde haft manuskriptet til udtalelse. Jeg modtog ikke få positive udtalelser om mit lille skrift.

I 1981 skulle jeg tage stilling til udsendelsen af nr. 10 i skriftserien »Nordisk Arkivkundskab«. Jeg besluttede nu, at mine erfaringer og oplevelser under tjenstgøringen på det sjællandske landsarkiv kunne indgå heri, når de suppleredes med en række bidrag fra de øvrige nordiske lande, navnlig af statistisk karakter. Publikationen, som udkom i 1981 og omfattede 91 sider, fik en mere almen titel, nemlig: »Et landsarkiv og dets opgaver.« Ingen kunne vel være i tvivl om bogens reelle indhold.

Med disse to publikationer havde jeg levet op til en værdifuld tradition i dansk arkivvæsen, hvor flere arkivarer har set det som en opgave at fortælle om arkivets dagligdag.

Mine to hidtil citerede erindringskrifter omhandlede kun dansk arkivvæsen. Foruden som arkivar har jeg haft flere andre beskæftigelser. Endelig havde jeg jo også haft en familie, der nok kunne kræve en vis omtale. Jeg besluttede derfor at skrive endnu et erindringsværk, som udkom i 1983 på C. A. Reitzels Forlag under titlen »Set og oplevet. Nogle erindringsblade«. Det omfattede 280 sider og var i modsætning til de allerede omtalte bøger ikke illustreret. Jeg skildrede heri barndoms- og ungdomsårene i Aalborg og Viborg, kandidattiden ved Københavns Universitet, de første år som tjenestemand, de fem forbandede år, nye udfordringer efter 1945, fra Slotsholmen til Jagtvejen og de sidste år som tjenestemand. Bogen sluttede med en oversigt over den første periode som pensionist. I denne almindelige skildring var redegørelsen for mine helt private forhold vævet ind. Fremstillingen gik frem til april 1983. Hvad der er hændt mig senere og hvad jeg har oplevet siden da har ikke tidligere været omtalt.

I forlængelse af omtalen af disse levnedsskildringer kan det være på sin plads at nævne, at det netop var i de år, i årene 1979-84 at der udkom en ny og revideret udgave af »Dansk Biografisk Leksikon« under redaktion af Sv. Cedergreen Bech. Jeg fik ingen opfordringer til at levere helt nye artikler, men af mine 232 bidrag til den

foregående udgave skulle dog de 168 genoptrykkes. Det eneste, der behøvedes var et gennemsyn og en eventuel tilføjelse af ny litteratur. Af større artikler, som jeg således fortsat stod som forfatter til, kan jeg nævne enkelte: Jonas Collin (1776-1861), A. W. Hauch (1755-1838), F. A. Holstein-Holsteinborg (1784-1836), L. N. Hvidt (1777-1856), Ove Høegh-Guldberg (1731-1808), Fr. Jul. Kaas (1758-1827), Ove Malling (1747-1829), Carl Moltke (1798-1866), J. S. Møsting (1759-1843), M. L. Nathanson (1780-1868), Charlotte Schimmelmann (1757-1816), Fred. Thaarup (1766-1845), Ernst Walterstorff (1755-1820) og Joachim Wasserschlebe (1709-87). Vi kan i Danmark være ganske stolte over, at det er lykkedes i løbet af godt 100 år at få stablet ikke mindre end 3 fremragende biografiske leksika på benene. På det seneste er også et »Dansk Kvindebiografisk Leksikon« i 4 bind udkommet.

Når der skal redegøres for de forskellige artikler og småbøger, som så dagens lys i begyndelsen af pensionist-årene, er der grund til at nævne de forskellige skrifter, som har Sønderjylland til emne og min farfar A. D. Jørgensens indsats til genstand. Interessen for Sønderjylland går helt tilbage til ungdomstiden i Viborg, hvor jeg begyndte at samle på skrifter om det nationale spørgsmål. Denne interesse var også den egentlige baggrund for, at jeg 9 måneder i 1942 fik mulighed for at gøre turisttjeneste ved Landsarkivet i Åbenrå. I 1970 udsendte jeg mit mest omfattende videnskabelige arbejde vedr. Sønderjylland, nemlig det første bind af en tiltænkt

fremstilling af Genforeningens historie. Jeg kom kun langsomt i gang med fortsættelsen. Da jeg erfarede, at Troels Fink var i færd med at udarbejde et større værk om samme emne, så jeg imidlertid ingen anden udvej end at lade mine forskellige udkast gå i papirmøllen. Det er trist at have udført overflødigt arbejde, men jeg havde jo ikke eneret på emnet. Dog syntes jeg nok, at han kunne have orienteret mig om sine planer, men det fandt han ingen grund til. Min bog fra 1970 »Genforeningens statspolitiske baggrunde«, der udsendtes af Historisk Samfund for Sønderjylland, hvor Troels Fink alle tider har spillet en fremtrædende rolle, karakteriseres derfor nok bedst »Den ufuldendte!«

Denne fallit berøvede mig imidlertid ikke interessen for Sønderjylland og dets historie under nationalitetskampen. I første omgang kastede jeg mig over den samling breve, som A. D. Jørgensen havde modtaget fra den unge sundevedske bondesøn Hans Peter Hanssen fra Nørremølle. Disse breve var mirakuløst blevet reddet, da familien efter hans død i 1897 afholdt en autodafé over samtlige hans modtagne breve. Man frygtede, at der i brevene kunne være stof til nedværdigelse af den afdøde. H. P. Hanssen-brevene blev på et vist tidspunkt afleveret til Rigsarkivet og indlemmet i det der beroende beskedne A. D. Jørgensen-arkiv. Efter min mening indeholdt de et overmåde værdifuldt bidrag til nationalitetskampen i årene 1888-97. De modgående breve var jo allerede trykt i den store brevudgave fra 1939 »A. D. Jørgensens breve«. Jeg kontaktede redaktøren af »Sønderjy-

ske Årbøger«, som gik ind på at udgive brevene med den fornødne kommentar i to på hinanden følgende årgange, nemlig 1978 og 1979. Jeg havde desuden forfattet en forklarende indledning.

Nogle artikler om specielt A. D. Jørgensen, skal også refereres. I 1982 indtrådte 100-årsdagen for udsendelsen af det berømte værk »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie«, som havde til formål at vedligeholde de landflygtige sønderjyders interesse for deres historiske fortid, og som til dato er trykt i ca. 80.000 eksemplarer. Jeg fandt lejligheden passende til at få skrevet en afhandling om værkets forhistorie. Hovedkilden var det af overbibliotekar Carl S. Petersen forvaltede arkiv vedr. »Udvalg for Folkeoplysnings Fremme«. Min afhandling på 30 sider blev skrevet til og trykt i »Sønderjyske Årbøger« 1982, det tidsskrift som A. D. Jørgensen i sin tid havde taget initiativet til.

I 1986 udsendte jeg det første af de to små sønderjyske festskrifter, som hører pensionisttiden til. Det første hed »Træk af Dansk Kultursamfunds indsats 1910-85«, og det omfattede 181 sider. Dansk Kultursamfund stiftedes i 1910 af en række sønderjysk interesserede personer med professor Harald Høffding i formandsstolen. Dets formål var at forvalte den hemmelige bevilling til det danske arbejde i Nordslesvig, som årligt var opført på finansloven, og som man ikke så gerne skulle have kendskab til i den tyske lejr. Kultursamfundet fortsatte sin virksomhed også efter 1920 og modtog stadig en årlig

finanslovbevilling. Den anvendtes nu i første række til støtte for de i Nordslesvig eksisterende forsamlingshuse, men man understøttede også rent kulturelle foranstaltninger såsom boguddeling, foredragsvirksomhed samt visse ungdomsopgaver. Med årene gav man endvidere en betydelig støtte til amatørteatervirksomhed. Efter 1920 skulle bevillingen udelukkende anvendes i Nordslesvig. Det blev nu også sædvane, at de 4 gamle politiske partier udpegede hver en repræsentant til bestyrelsen, ligesom Undervisnings- og Kulturministeriet var repræsenteret. I 1951 var jeg på rigsarkivar Axel Linvalds forslag blevet optaget som medlem af Kultursamfundet, og jeg indtrådte samtidig i det såkaldte historiske udvalg. Jeg er fortsat medlem og møder trofast op ved årsmøderne, som nu altid afholdes på Sandbjerg slot ved Allsund. Det er en oplevelse hvert år omkring St. Hans at stævne til Sandbjerg, og nyde det blå sund med dets hvide sejlere, de majestætiske egetræer i parken og det charmerende lille hvide slot.

I 1985 stod Kultursamfundet overfor at skulle fejre 75-året for sin oprettelse, og i et medlemsmøde foreslog Troels Fink overraskende, at man skulle lade mig udarbejde en redegørelse for dets virksomhed i de forløbne år. Mødet godkendte, at det var en passende måde at fejre jubilæet på, og jeg var naturligvis interesseret i at gå igang med opgaven. Nogle nærmere direktiver modtog jeg ikke. Jeg måtte selv finde ud af, hvordan den skulle løses. Det lå iøvrigt lidt tungt med hensyn til foreningens arkiv, men det blev klaret. I god tid forelå et manu-

skript for formanden, folketingsmand Peter Gorrsen, landsarkivar Peter Kr. Iversen og Troels Fink. Medens de to førstnævnte skrev anerkendende ord om mit arbejde, var Fink mere kritisk og var kommet til den konklusion, at man slet ikke skulle udgive noget jubilæumsskrift. En mundtlig drøftelse fandt sted nogle måneder senere. Her viste det sig, at både Gorrsen og Iversen var gået over på Finks parti og nu også fandt det rigtigst at opgive tanken om et jubilæumsskrift og i stedet finde en anden måde at markere de 75 år på. Jeg var naturligvis dybt skuffet og gjorde gældende, at en absolut forudsætning for at jeg havde påtaget mig opgaven var, at mit bidrag blev trykt. Jeg havde ikke modtaget nogle direktiver og havde følgelig ikke tilsidesat sådanne. Jeg hævdede at have forfatterretten til mit manuskript og at kunne gøre med det, hvad jeg fandt for godt. Det indvendte man ikke noget imod, og det kunne man jo også vanskeligt, da jeg ikke havde modtaget noget honorar.

Spørgsmålet var, hvad jeg nu skulle gøre. Jeg var imidlertid så irriteret, at jeg besluttede selv at bekoste trykningen. Jeg ville ikke som ved en tidligere lejlighed overgive det til papirmøllen. Jeg fik min gode ven ved C. A. Reitzels boghandel, forlægger Sørensen til at tage bogen på forlag og betalte selv trykkeriregningen. I det næste møde i Kultursamfundet præsenteredes bogen, og jeg tillod mig at henstille, at man i hvert fald refunderede mig trykkeudgifterne. Noget honorar skulle jeg ikke have. Man tilsluttede sig forslaget. Samfundets nuværende medlemmer synes at være glade ved, at der findes

en fremstilling af dets oprindelse og arbejde gennem en lang årrække. Der tales nu venligt om »den lille røde«.

To år senere, i 1988, var der påny bud efter mig som forfatter til et jubilæumsskrift af sønderjysk indhold. Denne gang var det foreningen »To Løver«, som skulle fejre sin 100-årsdag. Foreningens formand, fhv. civildommer J. Kisbye Møller henvendte sig til mig og spurgte, om jeg ville påtage mig opgaven og stillede samtidig i udsigt, at jeg ville få adgang til foreningens omfattende arkiv, som man havde afleveret til Rigsarkivet. Svaret var positivt og til jubilæumsdagen forelå et lille skrift på 80 sider, som bar titlen »I grænselandets tjeneste. To Løver 1888-1988«. Foreningen var i sin tid stiftet af konservative medlemmer af Studenterforeningen som modstykke til en tilsvarende organisation kaldet 4S eller »Studenter-Samfundets Sønderjyske Samfund«. I de første mange år var højesteretsadvokat Sophus Nelledmann formand for »To Løver«, og man bevægede endvidere A. D. Jørgensen til at træde ind i bestyrelsen. Det var ham, der foreslog navnet »To Løver«, det kendte slesvigske våben. I 1896 oprettedes under foreningen et særligt studenterudvalg »Heimdal«, som påtog sig en række praktiske opgaver med forsendelse af bøger og tøj til nordslesvigske hjem. Jeg har i mine unge år i en kort periode virket som formand for »Heimdal«, som i mellemtiden havde organiseret sig som en selvstændig forening. Formålet med »To Løver« var at støtte den nationale kamp søndenpå. Så længe A. D. Jørgensen levede, formå-

ede han at tilvejebringe et snævert samarbejde med den tilsvarende radikale studenterkreds. Efter århundredskiftet kølnedes forholdet, og under grænsekampen 1918-20 arbejdede »To løver« på, at grænsen kunne blive lagt så sydligt som muligt. Hele dette spændende forløb var genstand for min redegørelse i det lille jubilæumsskrift. 100-årsjubilæet markeredes desuden ved en modtagelse på Københavns rådhus og en middag på Søllerød slot. Ved bordet udspandt der sig en livlig diskussion om, hvilken stilling A. D. Jørgensen ville have taget til Flensborgproblemet i 1920. Personlig tror jeg, at han med sorg i hjertet, men som den realist han nu engang var, ville have erkendt, at Flensborg for stedse var tabt for Danmark.

Til mine sønderjyske arbejder i disse år hører endnu et par artikler, som kort skal nævnes. På opfordring skrev jeg i »Sprogforeningens Almanak« i 1990 en kort levnedsskildring af A. D. Jørgensen, som dog ikke bygger på originale eller nye studier. Omtrent på samme tid (1989) fik jeg i tidsskriftet »Arkiv« optaget en artikel med titlen »Hvor skal busten stå?«. Efter A. D. Jørgensens død havde en kreds af venner foranlediget, at der blev fremstillet en bronzebuste af billedhugger V. Bissen. Rigsarkivar V. A. Secher ville på ingen måde have denne buste anbragt i eller ved Rigsarkivet, og man endes herefter om at stille den op ved gavlen af arkitekt Nyrops magasinbygning ved det sjællandske landsarkiv. I Kultusministeriets arkiv findes et interessant materiale til belysning af striden om busten.

Blandt mine sønderjyske arbejder skal endnu nævnes en afhandling, som offentliggjordes i »Sønderjyske Årbøger« i 1994, med titlen »De sønderjyske forårsmøder«. Initiativet til disse møder blev taget af A. D. Jørgensen i hans egenskab af bestyrelsesmedlem i »To Løver«. Man fandt det nødvendigt at indkalde de nationale ledere i Nordslesvig til mundtlige drøftelser om den kongerigske understøttelsespolitik. Da den tyske gesandt ikke gerne skulle have nærmere kendskab hertil, var en del af møderne henlagt til Rigsarkivet. På møderne afgav de lokale ledere deres rapporter, og på basis heraf udspandt der sig nyttige diskussioner. Møderne endte som regel med en festmiddag og efterfølgende punchesold. Det var til det første møde i denne række, at Johan Ottosen (1859-1904) havde skrevet den senere så populære sønderjyske slagsang »Det haver så nyligen regnet«.

Det hører med til denne redegørelse, at jeg en enkelt gang bevægede mig udenfor det problemkompleks, som jeg normalt beskæftigede mig med.

Bibliotekslektor ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, Poul Kürstein, havde planer om at få skrevet en bog om byen Egernførde på dansk. Han nåede imidlertid ikke at få denne plan realiseret inden sin død. Det gik herefter over til trekloveret Harald Jørgensen, O. M. Olesen og Frants Thygesen at løse opgaven. Jeg var ikke så lidt betænkelig ved at tilslutte mig foretagendet, idet jeg ikke mente at have de fornødne forudsætninger, men generalsekretær Thygesen lagde et stærkt pres på mig,

og til sidst gik jeg ind på at skrive en oversigt over Egernførde købstads historie fra 1241-1914. Heldigvis var Thygesen istand til at skaffe mig flere værdifulde oplysninger, og desuden opholdt jeg mig nogle dage i byen for ligesom at gøre mig mere kendt med de fysiske omgivelser, incl. fjorden, hvor den sørgelige træfning havde fundet sted i foråret 1849. Bogen udkom i 1980, og »Studie-samlingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig« stod som udgiver. Mit bidrag omfattede godt 80 sider, og det hører absolut ikke til de frembringelser, jeg er mest stolt af.

Det vil føre alt for vidt at omtale de mange artikler, som så dagens lys i årene 1977-90. De var talrige, og de fandt plads i forskellige tidsskrifter. De omhandlede specielle og i tid afgrænsede problemer indenfor mine forskellige interessesfærer f.eks. forvaltningshistorie, herunder særlige domstole, sociale forhold i by og på land i forrige århundrede og betydningen af visse grupper af arkivalier ved personalhistoriske studier såsom kirkebøger, folketællinger og skifteprotokoller. De væltede som en lind strøm ud af skrivemaskinen. Derimod finder jeg det mere interessant at redegøre for en plan til et større værk, som jeg også arbejdede med i de samme år, men som havde den kranke skæbne, at den ikke blev bragt til afslutning. Noget sådant havde jeg aldrig før oplevet i min skribentvirksomhed, og heldigvis er det også hidtil forblevet en engangsoplevelse.

Allerede inden mit arbejde med det lokaladministrations-historiske projekt var afsluttet, og samtlige publikationer udgivet, var jeg begyndt at overveje, hvad jeg herefter skulle gå i gang med. At det ikke skulle være af forvaltningshistorisk indhold var givet. Jeg var som tidligere nævnt omkring midten af 1980erne godt træt af forvaltningshistorie.

Hvad der sporede mig ind på mit nye emne, står mig ikke helt klart mere. Det forekom mig at måtte være spændende at give en fremstilling af kronprins Frederiks (den senere Frederik VI) barndom og ungdom i tiden op til 1799. Jeg havde ikke til hensigt i første række at skrive Danmarkshistorie. Derimod ville jeg koncentrere mig om prinsens opvækst og uddannelse. Skildrede omgivelser, i hvilke han voksede op og hans daglige tilværelse. Kort og godt ville hofholdningen blive en væsentlig opgave at få belyst. Det er muligt, at jeg på det tidspunkt havde en vis erindring om, at jeg i mine sidste år i Rigsarkivet havde været beskæftiget med at ordne og registrere Hofmarskallatets arkiv sammen med arkivar Henny Glarbo. Måske er det en forklaring, som i skrivende stund melder sig, men som ikke er holdbar. Een ting er i hvert fald givet. Jeg bestemte mig for denne opgave og søgte om adgang til også at benytte Kongehusets arkiv, hvilket blev tilstået.

Ved min gennemgang af Frederik VI's papirer i Kongehusets arkiv var jeg blevet fængslet af en brevveksling mellem den senere konge og en ung pige ved navn Frederikke Rafsted. Kongen blev heftigt forelsket i hende,

og under navnet fru Dannemand levede hun sammen med kongen i resten af hans levetid og fødte ham ikke mindre end 4 børn. Denne særlige kongelige familiehistorie, som fandt sted trods eksistensen af dronning Marie og de to kongedøtre Caroline og Wilhelmine og nærmest i fuld offentlighed, gav anledning til en artikel på henvend 25 sider »Personalhistorisk Tidsskrift« årgang 1982. Foruden den her omtalte brevsamling, som berører et helt andet tidsrum i kongens tilværelse, indeholdt arkivet også breve, som berørte mine særlige interesser.

I mine historiske samlinger findes et omfattende manuskript, som jeg i januar 1987 begyndte at udarbejde. I april 1987 var ca. 144 sider renskrevet, og fremstillingen var ført frem til kronprinsens bryllup i juni 1790. Fra den følgende periode forelå da kun spredte kapitler. Arbejdet blev aldrig gjort færdigt. Jeg har ved flere lejligheder skullet til manuskriptbunken og overvejet, om jeg skulle prøve at gøre det færdigt, men det blev aldrig til noget. Det var som om jeg helt havde tabt lysten til at tage fat på en større opgave. Muligvis skyldtes det også, at jeg i slutningen af 1980erne var stærkt bundet op på hjemmefronten som følge af min hustrus sygdom. Helt havde jeg imidlertid ikke opgivet at skrive og publicere. Jeg pillede nogle enkelte episoder ud af det store manuskript til særlig behandling. Resultatet blev bl.a. en artikel, som offentliggjordes i »Personalhistorisk Tidsskrift« årgang 1987. Den handlede om den ulykkelige dronning Caroline Mathilde, der var mor til kronprins Frederik, og hendes sidste sørgelige leveår. Som bekendt

døde hun som landsforvist dronning i den lille nordtyske by Celle i 1775 knap 25 år gammel. Artiklen, som omfattede ca. 60 sider, behandlede også de hemmelige bestræbelser, som sattes i værk fra visse kredse i hovedstaden for at få dronningen tilbage til tronen. De sammensvorne benyttede en engelsk opdagelsesrejsende Nathanael Wraxall som mellemmand. Han var tilfældigvis kommet på besøg i Celle og havde fået foretræde for dronningen. Desuden havde min gode ven og engelske kollega, chefarkivar i Hertfordshire i England, Peter Walne skaffet mig adgang til dronningens breve til hendes broder Georg III af England. Da man skønnede, at et engelsk publikum kunne have interesse for emnet, blev artiklen senere oversat til engelsk og søgt tilpasset et engelsk publikum. Den udkom på C. A. Reitzels Forlag i 1989 som et selvstændigt skrift med titlen »The unfortunate queen Caroline Mathilde's last years 1772-75«. Til brug for mine studier over Caroline Mathilde havde jeg forgæves forsøgt at få adgang til en række dokumenter, som opbevarede i statsarkivet i Hannover, omhandlende dronningens ophold i Celle.

Fra det store ufuldendte manuskript har jeg også udtaget en episode, som fandt sted i oktober 1787. Medens kongefamilien sad ved kaffen efter det sædvanlige middagstaffel på Christiansborg Slot, gik døren til gemakket pludselig op, og ganske uventet trådte den svenske kong Gustav III ind. Han var kommet til København for at sætte gang i de diplomatiske forhandlinger om dansk neutralitet i tilfælde af et svensk angreb på Danmarks

allierede Rusland. Episoden offentliggjordes i det nu ikke længere eksisterende periodiske skrift »Folk og minder fra København« 1984.

Når talen kommer på det store utrykte manuskript, må det ikke glemmes, at da jeg nogle år senere kastede mig over en skildring af hofflivet på Christiansborg Slot, kunne jeg hente mange oplysninger fra det kuldsejlede arbejde. Trods alt havde det ikke været ganske forgæves. Der er imidlertid ingen tvivl om, at jeg omkring 1990 havde tabt enhver lyst til at gå igang med et større projekt.

Da jeg stadig rådede over mit forskerværelse på Landsarkivet og mente, at jeg til gengæld burde gøre lidt nytte, forelagde jeg landsarkivar Grethe Ilsøe et forslag. Jeg tilbød at udarbejde et alfabetisk brevregister over de privatbreve, som var afleveret til Landsarkivet. Hun syntes om forslaget, og jeg gik igang. Det optog mig daglig nogle timer i et par år. Da jeg lagde det til side, havde jeg behandlet ca. 12 arkiver, og de udarbejdede kartotekskort fyldte to store kartoteksæsker. Gennem et langt liv har jeg altid været glad ved at beskæftige mig med rent registrerende opgaver. Det har aldrig bekommet mig vel i lange perioder udelukkende fra morgen til aften at drive forskning. Der må afveksling til. Helt var min skribentvirksomhed da heller ikke lagt til side i disse år. Dels kom der opgaver til mig udefra dels fandt jeg selv på dem.

Til de første hørte en opfordring fra Frederiksbergs stadsbibliotekar Esbech om at skrive en fremstilling af J. S. Møstings sommerbolig beliggende på Smallegade på Frederiksberg. Bogen skulle anvendes som kommunens fødselsdagsgave til sin tidligere viceborgmester Chr. Lauritz-Jensen, der havde interesseret sig meget for denne historiske bygning. På et vist tidspunkt var bygningen blevet flyttet fra sin oprindelige plads til det gamle gadekær ved Andebakkestien umiddelbart ved Frederiksberg Have. Lauritz-Jensen havde været meget aktiv ved denne flytning, og han havde også fået overladt den opgave at varetage den fremtidige benyttelse af huset. Det anvendes især til kunstudstillinger. Møsting (1759-1843) var mig velbekendt. Så tidligt som i 1932 fik jeg Københavns Universitets guldmedalje for en afhandling om ham, og som nævnt har jeg skrevet hans biografi i Dansk Biografisk Leksikon. Jeg gik derfor med glæde i gang med opgaven. Et værdifuldt materiale fra kommunearkivet blev stillet til min disposition.

Det lille skrift lå færdigt til 75-års fødselsdagen den 9. december 1990, og blev overrakt fødselaren af borgmester John Winther i hans egenskab af formand for »Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg«. Skriftet havde følgende titel »Møstings hus. Fra eksklusivt landsted til attraktivt kulturhus«, var rigt illustreret og omfattede 63 sider. Det havde således været en overkommelig opgave.

På samme måde, som jeg her havde belyst en Frederiksbergejendoms historie, behandlede jeg også en kø-

benhavnsk patricierejendom fra tiden efter den store brand i København i 1728. Det drejede sig om den såkaldte »Admiral Gjeddes gård« i St. Kannikestræde 10. Først skrev jeg en større redegørelse baseret på Byrettens og brandforsikringens arkivalier fra ca. 1738 og til dato. Denne fremstilling foreligger kun i duplikeret form og var en gave til Lisbeth Steen Hansen, der beboede en del af den gamle ejendom. I »Historiske Meddelelser om København« 1994 s. 88-111 har jeg publiceret en oversigt over gårdens historie navnlig i de første ca. 100 år af dens tilværelse.

Omkring 1990 havde jeg endvidere fået kontakt med en nyoprettet lokalhistorisk forening i Humlebæk, hvilket gav anledning til, at jeg leverede flere artikler til deres medlemsorgan bl.a. om familien Brun på Krogerup og om det såkaldte kystpoliti, en nyskabelse på Frederik VI's tid. Dette emme behandlede jeg også i »Politihistorisk Tidsskrift« i 1993.

I 1991 udkom en ny udgave af det af Johan Hvidtfeldt oprindelig grundlagte værk »Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk«. Til den nye udgave leverede jeg reviderede artikler om forskellige domstole og højere juridiske embedsmænd som generalfiskal og kammeradvokat. Til disse artikler kunne jeg bygge videre på tidligere afhandlinger.

Til disse års mere eller mindre tilfældige skriftlige opgaver hører også bidrag til forskellige festskrifter til såvel hjemlige som udenlandske bekendte. I denne

række kan jeg nævne bidrag til universitetslektor Knud Prange, professor Vagn Skovgaard-Petersen, den svenske arkivråd Josef Edström og den belgiske arkivchef Charlys Wyffels.

I begyndelsen af 1990erne indtraf et vendepunkt i min skribentvirksomhed. Jeg fik påny mod til at stille mig selv større videnskabelige opgaver. Det betød ikke, at jeg afslog den mindre artikel. Det kildrede min forfængelighed, når jeg fik en henvendelse om at løse en opgave, hvor man først forgæves forsøgte sig andetsteds, og hvor man nu kom til mig fordi jeg havde ry for at levere bestilt arbejde til aftalt tid. Det var f.eks. tilfældet, da jeg med kort varsel fik til opgave at skildre Københavns Stifts oprettelse og udvikling. Artiklen stod i »Årbog for Københavns Stift« 1997.

Den nye periode med selvstændige studier begyndte beskedent med publikationen »En amtmand skriver breve. J. S. Møsting som amtmand i Haderslev efter hans breve til Johan Bülow 1789-1804«. Bogen, som omfattede 130 sider udkom 1993 i den skriftserie, som udgives af »Historisk Samfund for Sønderjylland«.

Da jeg i sin tid arbejdede med min prisafhandling, havde jeg fået afskrevet de breve, som Møsting havde sendt sin ungdomsven, kronprins Frederiks marskal Johan Bülow i årene 1789-1804. Så vidt jeg erindrer, var det den senere så kendte udenrigspolitiske kommentator John Danstrup, der som ung historiestuderende havde foretaget afskrivningen. Brevene – ialt 72 – havde siden

ligget ubenyttet hen i mine samlinger. Nu tog jeg fat på dem påny og anvendte dem til en fremstilling af Møstings virksomhed fra 1789-1804 som amtmand i Haderslev Øster og Vester amt. Det var i dette embede, at han lagde grunden til sin senere fremtrædende karriere indenfor dansk centraladministration.

Da bogen om trykning af Møstings breve skulle finde en bogtrykker, henledte programchef Felix Nørgaard, som jeg kendte fra forskellige foreninger, min opmærksomhed på bogtrykker Poul Kristensen i Herning, som var kendt for sine fornemme arbejder. Jeg var nok klar over, at han var en dyr herre, men da det lykkedes at opnå et tilskud til trykningen fra Velux Fonden af 1981, sprang jeg til, og bogen blev fremstillet på det landskendte bogtrykkeri i Herning. På omslaget fandtes gengivelse i farver af et maleri af J. S. Møsting fra 1815, malet af F. C. Grøger. Maleriet er i Københavns Universitets besiddelse. Aldrig havde jeg stået som forfatter til et så fornemt bogarbejde teknisk set.

4. november 1993 udkom værket, og arkivar Lars Henningsen, der redigerede den sønderjyske skriftserie, havde fundet frem til det helt rigtige sted til at præsentere bogen, nemlig den historiske amtmandsbolig på Ribe Landevej i Haderslev. Her havde Møsting og hans gemalinde resideret i deres Haderslevtid. Bygningen, hvortil hørte et stort haveanlæg, som strakte sig helt ned til Haderslev Dam, havde siden 1700-tallet givet plads dels for amtskontoret dels som bolig for amtmanden. Siden residerede stiftamtmanden her, og det er først i hel

moderne tid, at den fornemme gamle bygning er gået over i privateje. I dets gamle studerekammer havde Møsting siddet og skrevet sine breve til Bülow. Arkivar Henningsen havde fået samlet en interesseret kreds, som overværede begivenheden. Også Poul Kristensen og frue var nærværende.

Jeg havde nu fået blod på tanden, og det varede ikke længe inden jeg var igang med at samle stof til en ny publikation. Også den havde et forvaltningshistorisk sigte. Et hidtil ubesvaret spørgsmål var: hvilke embedsopgaver bestrider egentlig enevoldskongens hofmarskal? Tidspunktet, hvor min undersøgelse skulle sættes ind, var kronprins Frederiks statskup i april 1784 og rammerne for hofmarskallens virksomhed Christiansborg Slot. Da Hofmarskallatets arkiv netop fra dette tidspunkt er omfattende, var det også en tungtvejende grund til at begynde her. Desuden kunne jeg gå på strandhugst i det gamle manuskript, jeg havde liggende om kronprins Frederiks barndom og ungdom. Der kunne endelig trækkes en lige linie fra bogen om amtmand Møsting og marskal Johan Bülow.

Allerede i efteråret 1995 havde jeg et manuskript færdigt, som dækkede årene indtil Chr. VII's død i Rendsborg i marts 1808. Jeg havde lyst til at fortsatte samarbejdet med Poul Kristensen. Han havde i mellemtiden måttet opgive sin grafiske virksomhed i Herning, men havde i stedet grundlagt et forlag, som var installeret uden for Herning i en nedlagt landsbyskole. I forbin-

delse med en rejse til Randers og Viborg lagde jeg vejen over Herning, hvor jeg traf aftale med ham om at overtage udgivelsen af mit manuskript. Det lykkedes os at opnå den fornødne fondsstøtte til værket, og der blev lagt meget arbejde i at fremskaffe et passende billedmateriale. Jeg har aldrig lagt skjul på, at det havde moret mig meget at tilvejebringe dette arbejde, som udsendtes 30. april 1996 under titlen »Fra Christiansborg til Amalienborg. En begivenhedsrig periode i den danske hof-forvaltnings historie 1784-1808«. Det blev et digert værk på henvend 400 sider.

Som titlen antyder var det indenfor denne periode, at Christiansborgs brand i 1794 medførte, at den kgl. residens måtte forlægges til Amalienborg. Denne begivenhed lagde en betydelig arbejdsbyrde på de fungerende hofmarskaller. Deres daglige forretninger kan iøvrigt karakteriseres således. De var chefer for den kgl. hofstat og personalechefer for et stort, hovedsagelig ufaglært personale. De administrerede en række slotte og palæer og var de ansvarlige ledere af den daglige hofholdnings økonomi. De tilrettelagde endelig kongefamiliens dagligdag, hvad enten den bestod af private familiebegivenheder eller officielle funktioner såsom hoffester, gesandt-modtagelser og åbning af Højesteret. Med hofmarskalstaven i højre hånd stod hofmarskallen år efter år i spidsen for talrige hofprocessioner.

Bogen fik nok ikke den udbredelse, vi havde håbet og regnet med, men den gav mig inspiration til adskillige foredrag.

Jeg var nu virkelig kommet i hopla med hensyn til at forske og skrive, men jeg måtte finde på et helt andet emne at beskæftige mig med. Jeg var godt træt af at bevæge mig, figurligt talt, på de bonede gulve. Foruden forvaltningshistorie havde emner fra den ældre socialhistorie ofte fængslet mig, og det var indenfor dette område, at jeg fandt en ny opgave. I 1837 havde en kreds af dommere ved Politiretten i København stiftet en forening som man kaldte »Foreningen af 1837 til Forsømte Børns Frelse«, hvis opgave var at sætte ulykkelige københavnerbørn i pleje i gode landbohem, fortrinsvis i Jylland. I Politiretten mødte dommerne de mange mindreårige drenge og piger, som var blevet arresteret af politiet på grund af en eller anden forseelse og skulle idømme dem straf. Sørgede man ikke for at få dem fjernet fra deres ulykkelige hjemlige omgivelser i tide, var der al mulig udsigt til, at de ville fortsætte på forbryderbanen. Foreningen, der var et rent privat foretagende, eksisterede indtil 1985, og i denne periode passerede ca. 9000 børn gennem foreningen. Med årene overtog det offentlige den almindelige børneforsorg, men længe arbejdede man sammen med de offentlige myndigheder. Først i 1985 indstillede man virksomheden, solgte sine institutioner og oprettede en fond for midlerne, som fremover skulle anvendes til løsning af specielle børneforsorgsopgaver. Jeg vidste, at foreningen havde afleveret sit arkiv til Landsarkivet, og min fremstilling af virksomheden bygger fortrinsvis på dette materiale. Det lykkedes mig i løbet af godt et årstid at få skrevet den

ønskede fremstilling. 16. september 1997 kunne Poul Kristensens Forlag udsende en rigt illustreret skildring af en forening, der i over 100 år havde administreret det vanskelige problem at fjerne børn fra deres hjem. Bogen omfattede 153 sider.

Efter det forfriskende bad i et centralt problemkompleks i dansk socialhistorie, var jeg påny rede til at vende tilbage til hoffet. Jeg besluttede at fortsætte skildringen fra Frederik VI's tronbestigelse i marts 1808 og indtil hans død i 1839. I hele denne periode virkede en enkelt mand som hofmarskal, nemlig A. W. Hauch. Han havde overtaget embedet i 1794, var blevet bekræftet i stillingen ved tronskiftet og var virksom indtil sin død i februar 1838. Kun en meget kort periode måtte Frederik VI støtte sig til en anden hofmarskal. Hauchs lange tjeneste medførte, at jeg ikke behøvede koncentrere mig om at skildre selve virksomheden som hofmarskal. Det problem var faktisk løst gennem den foregående redegørelse. I det nye arbejde kunne jeg mere koncentrere mig om selve hoffet og de store og små begivenheder, som indtraf i disse år. Der var flere kongelige bryllupper, og den højtidelige kroning i Frederiksberg Slotskirke i 1815. Der var kongens faste rejser i provinsen foruden de mange andre store og små festligheder og indvielser. Bogen sluttede med en detaljeret redegørelse for en enevældig konges død og begravelse. En sådan begivenhed havde man ikke oplevet i mands minde. Den sidste danske konge, der var blevet bisat fra sin residens i Køben-

havn, var Frederik V i 1766. Man skulle være meget gammel for at kunne erindre denne begivenhed.

Det meste af året 1998 medgik til at udarbejde denne nye fremstilling, og efter nytår indledtes forhandlingerne med Poul Kristensen om ligeledes at stå som udgiver af dette værk. Den tekniske fremstilling foregik i løbet af foråret og sommeren 1999, og et udførligt billedmateriale blev samlet ind.

Også denne bog var kostbar at fremstille. Medens der ikke havde været vanskeligheder med at få indhentet den fornødne fondsstøtte til bogen om Christiansborg og Amalienborg, var situationen anderledes i 1999. På grund af den almindelige rentesituation havde de forskellige fonde måttet se i øjnene, at de havde meget mindre at råde over end normalt, og vi sad tilbage med smerten. Bogen fik titlen »En enevoldskonges hofholdning. Studier over livet ved Frederik VI's hof 1808-39«. Den omfattede 253 sider og udkom oktober 1999.

Da jeg ikke havde lyst til at fortsætte med en skildring af Chr. VIIIs hofholdning, vaklede jeg nogen tid mellem en redegørelse af henholdsvis A. S. Ørsteds og Jonas Collins embedskarrierer. Ørsted har været en slags litterært arvegods i min familie. Både min farfar og min far har ofte haft Ørsted på deres litterære bedding. Også jeg har behandlet bl.a. hans stilling til trykkefrihedsspørgsmålet. Jeg valgte dog Jonas Collin, og det lykkedes mig at få den væsentligste del af bogen færdig, inden jeg i juli 2001 blev ramt af min øjensygdom. Bogen, der har

fået titlen »Jonas Collin 1776-1861. Indflydelsesrig kongelig embedsmand og interesseret samfundsborger« er på 183 sider og udkom i efteråret 2001 på Poul Kristensens Forlag. I november havde jeg den ære at blive interviewet om bogen på årets Bogmesse i Forum.

Som afslutning på redegørelsen for pensionistårenes historiske forfatterskab, vil det være rimeligt at omtale den officielle anerkendelse, som mit forfatterskab indbragte mig.

Fra tid til anden hørte jeg, at jeg havde været foreslået som medlem af »Det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie«, men at jeg ikke havde opnået det krævede antal stemmer. Jeg vil ikke nægte, at jeg var skuffet ved den ene gang efter den anden at se mig forbigået af yngre kolleger. Nu har det aldrig ligget til mig i længere perioder at tage permanent ophold ved grædemuren, og jeg overlevede da også skuffelserne. I 1986, da jeg nærmede mig min 80-årsdag, kom jeg påny på valg. Denne gang kunne forstanderen, dr. Kr. Hvidt meddele mig, at jeg var blevet optaget i det hæderkronede selskab. Og lykkelig var jeg! Vi var nu 3 generationer af familien Jørgensen, mand efter mand, der havde opnået den ære at være medlem af »Fædrelandet«. På grund af den sene optagelse og for at vise min taknemmelighed over for personer, som havde stemt mig ind, har jeg anset det for rimeligt så vidt mulig altid at møde frem til Selskabets møder, der finder sted i Videnskabernes Selskabs bygning på Dantes Plads. I de forløbne år har jeg ved to lej-

ligheder holdt foredrag i »Fædrelandet«. Første gang forelagde jeg mine studier over dronning Caroline Mathilde, og anden gang fortalte jeg om hofmarskal A. W. Hauch.

I begyndelsen af året 1986 var jeg på besøg i Stockholm, og 7. januar 1986 spiste jeg til middag hos »Nordisk Tidsskrift«s hovedredaktør professor Örjan Lindberger. Til stede var også den svenske historiker, professor Herman Schück. Der var intet, der tydede på, at der skulle ske noget særligt ved den lejlighed. Jeg havde afleveret den obligate takketale til værtinden, som hendes bordherre – i hvert fald i Sverige – er forpligtet til at holde. Lidt efter bad professor Schück om ordet for at meddele mig, at jeg var indvalgt som udenlandsk medlem af det »Kgl. Samfundet för Utgivande af Handskrifter rörande Skandinaviens Historia«. Jeg blev mildest talt overrasket, men også glad og måtte naturligvis påny tage ordet for at improvisere en takketale. Desværre har jeg kun en enkelt gang kunnet deltage i det svenske samfunds decembermøde, som finder sted i Riksarkivets lokaler i Stockholm. Gennem årene har jeg imidlertid modtaget en række højst interessante kildepublikationer. Om min optagelse i det svenske selskab har båret vejen for min godkendelse som medlem af »Fædrelandet« skal jeg lade være usagt.

Jeg har således opnået anerkendelse både fra svensk og fra dansk side som aktiv historiker. Det skete sent, men jeg nåede dog at opleve det.

Foreningsvirksomhed

I Danmark er man glad ved at slutte sig sammen i foreninger, og de fleste danske kan på opfordring præstere adskillige medlemskort. Også jeg har gennem et langt liv været et foreningsglad menneske, der holdt af at komme sammen med folk med de samme interesser. Der er foreninger, hvor man kun kommer til møder og eventuelt deltager i arrangerede udflugter. I andre lader man sig opstille til bestyrelsen og deltager mere eller mindre aktivt i planlægningen og i udførelsen af, hvad der er dens formål. Jeg har allerede i tidligere erindringsværker redegjort for min foreningsvirksomhed. Med hensyn til enkelte foreninger er interessen og den positive indsats fortsat også efter 1977 og kan derfor gøre krav på omtale.

Som den første vil jeg nævne den danske afdeling af »Den Letterstedtska Förening«, hvoraf jeg i skrivende stund endnu er medlem. I 1941 blev jeg udpeget som sekretær og lokalredaktør af foreningens fornemme tidskrift »Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri«, der var blevet grundlagt i Stockholm i 1878 og således er det næstældste fællesnordiske tidsskrift. »Nordisk Medicin« er det ældste. Fra 1925 udsendtes

tidsskriftet i samarbejde med foreningerne »Norden«. Tidsskriftet havde sin økonomiske basis i en testamentarisk disposition af den svensk-norske generalkonsul Jacob Letterstedt. Hovedredaktøren var svensk og til at begynde med var der kun danske og norske lokalredaktører. Efter 1920 er der oprettet Letterstedtska foreninger i både Finland og Island, og også her findes lokalredaktører. Den danske lokalafdeling havde indtil 1974 som formand den kendte litteraturhistoriker og H. C. Andersen-specialist dr. Helge Topsøe-Jensen. Da han efter eget ønske trådte tilbage i 1974, insisterede han på, at jeg også skulle overtage formandshvervet, hvilket man godkendte. Jeg kom således til at repræsentere den danske afdeling udadtil og over for Sverige, jeg ledede det traditionelle danske årsmøde, hvor vi bl.a. fordelte de penge vi årligt modtog fra hovedforeningen, og som fortrinsvis anvendtes som rejsestipendier for yngre forskere, der ville studere i de øvrige nordiske lande. Jeg fortsatte endvidere som dansk lokalredaktør og varetog det hermed fra gammel tid forbundne sekretær- og kassererhverv.

Hvervet som lokalredaktør var det, der optog mig mest. Som sådan skulle jeg helst fremskaffe mindst een dansk artikel til hvert af tidsskriftets otte numre. Det krævede, at man fulgte aktivt med i udviklingen indenfor de områder, tidsskriftet dækkede, og resultatet var en omfattende korrespondance. I mit privatarkiv findes en omfangsrig brevveksling med mange forskellige danske videnskabsmænd og forfattere. Med udgangen af

året 1985 var det imidlertid min opfattelse, at jeg burde opgive hvervet som lokalredaktør. Baggrunden herfor var min fornemmelse af, at jeg ikke længere havde det fornødne kendskab til de egnede skribenter indenfor den yngre generation, som en redaktør gerne skulle være i besiddelse af, hvis han skulle kunne røgte sit ansvarsfulde job tilfredsstillende. Jeg havde nu virket som dansk redaktør i ikke mindre end 44 år og havde dermed slået den gamle svenske hovedredaktør, rigsantikvar Oscar Montelius' (1843-1921) hidtil hævdede rekord med 2 år. I min daglige tilværelse betød opgivelsen af redaktørhvervet en ikke ringe arbejdsafloadning. Blandt mine mange forskellige sidehverv står det imidlertid stadig som en yderst fængslende opgave.

Hvervet havde også givet mig mulighed for selv at bidrage med artikler og anmeldelser i et ret så omfattende antal. Fra de seneste år er der især to artikler, jeg gerne vil fremdrage. Den ene skildrede tilværelsen under den tyske besættelse af Danmark, og hvorledes vi klarede problemerne omkring den tyske censur. Den anden gav en længere redegørelse for en af mine forgængere som dansk lokalredaktør, nemlig professor Hans Olrik, en kendt historiker og pædagog. Som min efterfølger udpegedes den tidligere højskoleforstander og medlem af Folketinget Poul Dam, der gennem sit lange liv ofte havde deltaget i den offentlige debat.

23 marts 1990 afholdtes ordinært årsmøde i den danske afdeling. Her meddelte jeg, at jeg ikke ønskede genvalg som formand, og i mit sted valgtes Kr. Hvidt, der

havde været medlem siden 1972 og således var vel udrustet til opgaven. Man skred herefter til valg af 4 bestyrelsesmedlemmer, hvortil udpegedes professor Skovgaard-Petersen, generalsekretær Henrik Hagemann, fhv. undervisningsminister Helge Larsen og – Harald Jørgensen. Min tilbagetræden som formand betød således ikke et fuldstændigt farvel til det arbejde, der havde optaget mig så levende gennem mange år. 24. jan. 1991 fejrede den danske Letterstedtska forening 50-årsdagen for min indtrædelse i afdelingen ved en festlighed i Snapstinget, og indtil udgangen af 1900-tallet var jeg endnu medlem og aktivt medlem af bestyrelsen.

Ved nytårstid 1980 modtog jeg en opfordring fra en mig da ganske ukendt historiestuderende Bent Blüdnikow til at interessere mig for et igangværende arbejde på oprettelsen af en forening til studiet af dansk jødisk historie. Han henviste til en artikel, jeg havde skrevet i et festskrift til professor Knud Fabricius i 1945 om jødernes adgang til universitetet. Nogle måneder senere indbød min gamle bekendt Steffen Linvald mig til at deltage i konstitutionen af et sådant selskab. Mødet fandt sted på Bymuseet 10. marts 1980. Blüdnikow havde desuden meddelt mig, at forslaget støttedes af Kr. Hvidt og overrabbiner Bent Melchior.

På det fastsatte tidspunkt kunne Steffen Linvald byde velkommen til ca. 180 personer. Hvidt forelagde planerne til et »Selskab for Dansk Jødisk Historie« samt udkast til vedtægter. Man vedtog at oprette det foreslå-

ede selskab og de fornødne vedtægter blev godkendt. Formålet skulle være at »styrke interessen for dansk jødisk historie ved at tage initiativ til og støtte forskning på området, samle og bevare relevant materiale, publicere afhandlinger og oplysninger om projekter, koordinere medlemmernes arbejde og bistå dem med råd og vejledning«. Som man ser et ret bredt og omfattende arbejdsprogram, som tillod fortolkning. Derefter gik man over til valg af formand og bestyrelse. Alle havde sikkert ventet, at Kr. Hvidt skulle være formand, og det måtte også siges at være naturligt, når man så hen til hans placering indenfor aktuel dansk historisk forskning og hans særlige familieforhold. Men han må i dagene op til det stiftende møde have slået sig i tøjret. På initiativgruppens enstemmige indstilling blev jeg foreslået som formand og valgt uden modkandidat. Det var med nogen betænkelighed jeg tog udfordringen op. I min takketales for valget udtrykte jeg denne betænkelighed, men gjorde også lidt næsvist opmærksom på, at jeg med tilfredshed havde konstateret, at man havde udstyret formanden med to stemmer, hvis det i fremtiden skulle komme til at gå hårdt til. Foruden formand valgte det konstituerende møde følgende 7 personer til bestyrelsen, nemlig Kr. Hvidt, Bent Melchior, Bent Blüdnikow, bibliotekar Ulf Haxen, Steffen Linvald, personalhistorikeren Georg Simon og den historiestuderende Arne Notkin, der sammen med Blüdnikow havde været initiativtager til selskabet. I det første bestyrelsesmøde 19. maj 1980 blev Hvidt udpeget til næstformand, Blüdni-

kow til sekretær og Simon til kasserer. Med undtagelse af kassereren, der trådte tilbage på årsmødet i 1981 og efterfulgtes af cand. mag. Merete Christensen, skete der ingen ændringer i bestyrelsen i min funktionstid. De her nævnte personer var sammen med mig ansvarlige for Selskabets virke i de første år. De havde bl.a. de nære forbindelser til det jødiske milieu, som ikke var mig beskåret, og det skyldtes først og fremmest dem, at der fremkom så mange positive forslag til opgaver, vi kunne tage op. Det kan vel være rimeligt i oversigtsform at redegøre for de planer, vi havde, og hvilke opgaver vi løste i min 3 år lange formandsperiode. Mere end en oversigt kan det ikke blive.

Af de opgaver, som vi gik i gang med, var der navnlig to, hvis formål var at skabe kontakt mellem medlemmerne og om muligt skaffe nye. Man arrangerede således hvert år 2 til 3 foredragsaftener, som normalt henlagdes til Troessamfundets lokaler i Ny Kongensgade 6. Tilslutningen var ganske pæn. Vi lagde ud med et foredrag af red. Bo Bramsen om Hambro-slægten, og dr. Günther Marwedel fra institut for de tyske jøders historie i Hamborg talte om Altona-Hamborgmenighedens historie. Det følgende år fortalte bibliotekar Carl E. Bay om Georg Brandes og jødedommen. I juni 1981 afholdtes i København den 2. nordiske kongres i judaistik, arrangeret bl.a. af vort bestyrelsesmedlem Ulf Haxen. Flere af vore medlemmer deltog, og som foredragsholdere optrådte Bent Melchior, Merete Christensen og Haxen. Også jeg leverede et kort indlæg om den særlige forord-

ning af 1747 om jøders edsafleggelse. Vi tog endvidere i november 1981 initiativet til afholdelse af et seminar om jøderne i Danmark i Hitlertiden. Senere på sæsonen havde vi et foredrag af litteraturhistorikeren Uffe Andreasen om Goldschmidts »Corsaren«. I mit sidste funktionsår stod jeg som vært ved 4 foredragsaftener. Ina Rohde berettede om den sovjetiske proces mod de jødiske læger, dr. med. Mogens Nathan fortalte om nogle menneskeskæbner i Fredericia, lektor Hans Priemé om det tyske nazistparti og Bent Melchior om synagogen i Krystalgade.

Foruden at indbyde medlemmerne til foredrag søgte vi også ved udsendelsen af et såre beskedent medlemsblad med titlen »Dansk Jødisk Historie« at holde medlemskredsens interesse levende for Selskabets virke. Bladets tilrettelægger og redaktør var den altid virksomme og idérige Bent Blüdnikow. Det siger sig selv at jeg ikke holdt mig tilbage, da redaktøren opfordrede mig til at yde bidrag. I en række af numre vil man kunne finde små artikler om forskellige jødiske forhold såsom jøde-dåb i Nakskov og en tilsvarende skildring af familien de Mezas dåb i Fredensborg Slotskirke i kongefamiliens nærværelse. Hofmarskallen havde stået for det praktiske arrangement. Efter studier i Rigsarkivet kunne jeg også redegøre for oprettelsen af en række synagoger i 1700-tallets København. De gik til grunde ved den store brand i 1795.

På vores program stod også udsendelse af mindre bøger i en særlig skriftrække. Vi havde fået tilbudt en

redegørelse for jødernes forhold i Danmark i 1700-tallet, forfattet af den unge historiker Per Katz. Vi fik C. A. Reitzels Forlag til at påtage sig den tekniske fremstilling. Bogen udkom i oktober 1981. Allerede i maj 1982 var vi istand til at publicere bog nr. 2, nemlig et manuskript af Ina Rohde med titlen »Da jeg blev jøde i Danmark«. Hun stammede fra en jødisk familie i Malmø. Også dette bidrag kom på Reitzels Forlag.

Når tankerne i dag går tilbage til mit virke i Selskabet er der navnlig een opgave, som jeg ikke er så lidt stolt af at have fået gennemført, nemlig afleveringen i 1983 af Troessamfundets ældre arkivalier til Rigsarkivet. Her blev det betroet cand. mag. Thyge Svendstrup under overarkivar Vello Helks tilsyn at udarbejde en registratur, som offentliggjordes i 1993 under titlen »Det Mosaiske Troessamfund i København med nedlagte troessamfund i provinsen«. Registraturen indeholdt desuden en oversigt over Troessamfundets historie og en redegørelse for de lokale troessamfund. Bogen var forsynet med et engelsk resumé. Samtidig med forhandlingerne om det centrale arkiv havde vi ligeledes søgt kontakt med de specielle jødiske børneskoler i København, dels den gamle Friskole for Drengene af mosaisk Tro, dels Carolineskolen for piger. Skolerne er i dag forenet. Disse skolers ældre arkivalier blev afleveret til Landsarkivet for Sjælland. Navnlig drengeskolens arkiv er ganske fuldstændigt og indeholder uden tvivl materiale af stor kulturel interesse.

På årsmødet 24. maj gaves meddelelse om, at man

havde besluttet at udarbejde et festskrift. På samme årsmøde trak jeg mig iøvrigt tilbage som formand, og jeg ønskede heller ikke at fortsætte som menigt medlem af bestyrelsen. Jeg mente, at jeg havde gjort, hvad man kunne vente af mig. Som min efterfølger valgtes Kr. Hvidt. Direktør Hans Weinberger, der i de kommende år skulle lægge sig vældigt i selen for oprettelsen af et dansk jødisk museum, blev indvalgt i styrelsen. Medvirkende til at jeg trak mig tilbage var også, at jeg havde fuldt op at gøre på andre områder. Desuden lagde min kones sygdom netop på dette tidspunkt en voksende byrde på mig. Selv om man fra flere sider forsøgte at overtale mig til at fortsætte, hævdede jeg, at jeg i sin tid havde lovet at løbe foretagendet igang, og de opnåede resultater kunne godt tillade mig nu at overlade det fortsatte arbejde til andre. Som næstformand i de forløbne 3 år var Hvidt fuldt ud egnet til at overtage formands hvervet. Det ville således blive ham, som skulle tilrettelægge det forestående jubilæum og sørge for, at jubilæumsbogen blev afsluttet. Således mener jeg at kunne erindre min indstilling i foråret 1983. Men Hvidt havde en anden og mere skummel plan. Han havde fået bestyrelsen med på, at det skulle overlades mig fortsat at stå som den ansvarlige redaktør af festskriftet. Jeg bøjede mig for anmodningen og betragtede dette ønske som en tilkendegivelse af, at man havde været tilfreds med min hidtidige indsats.

Jubilæumsdagen ville indtræffe 16. dec. 1984. På denne dag for 300 år siden havde Chr. V udstedt et privi-

legium til hofjuveler Israel David og hans kompagnon Meyer Goldschmidt til at lade afholde jødisk gudstjeneste i deres hus. Som blikfang til jubilæumsskriftet bragtes en gengivelse af den kopi af privilegiet, som er indført i Danske Kancellis protokoller. Originalen eksisterer ikke mere. Bogen udkom 13. dec. 1984 på C. A. Reitzels Forlag. Dens titel var: »Indenfor murene. Jødisk liv i Danmark 1684-1984«, og den omfattede 373 sider. Værket havde ialt 10 forfattere, der belyste forskellige sider af jødisk liv indenfor det danske samfund. Der indledtes med en længere redegørelse for den lange vandring fra 1684 og indtil 1814, hvor jøderne opnåede borgerlig ligestilling indenfor det danske samfund. Artiklen, som var rigt illustreret og fyldte ca. 75 sider, var forfattet i fællesskab af Blüdnikow og mig, og i et afsluttende kapitel på godt 20 sider skrev Bent Melchior om de danske jøder i det 20. århundrede.

Med udsendelse af jubilæumsskriftet var min aktive deltagelse i »Selskabet for Dansk Jødisk Historie« definitivt afsluttet. Det havde været en berigelse at møde en kreds af mennesker, som jeg hidtil ikke havde haft nogen kontakt med, men hurtigt knyttedes til med sympati og varme. I de første mange år kom jeg regelmæssigt til de arrangerede møder. Senere skete det sjældent. For fuldstændighedens skyld skal jeg blot afsluttende nævne, at jeg indvalgte i den gruppe, som under Hans Weinbergers ledelse så ihærdigt har arbejdet med planerne om oprettelse af et jødisk museum. Nogen aktiv rolle i denne sammenhæng har jeg dog ikke haft. Det sy-

nes nu at dages med hensyn til denne plan i forbindelse med den store udvidelse af Det kgl. Bibliotek.

Når jeg så udførligt har omtalt de to foregående selskaber, skyldes det naturligvis, at jeg mener, at jeg indenfor disse rammer har ydet en positiv indsats og opnået visse resultater. I det ene var jeg virksom over en lang periode, i det andet kun 3 år. Med hensyn til de andre foreninger, som jeg har været medlem af i pensionistårene ligger det ganske anderledes.

Af disse foreninger vil jeg først præsentere »Det danske Sprog- og Litteraturselskab«, som den daværende administrator dr. Albert Fabritius havde fået mig optaget i 1961. Det var på et tidspunkt, hvor jeg endnu engang var blevet vraget som medlem af »Fædrelandet«. Den største opgave, jeg har løst indenfor dette selskab, var da jeg i 1966-67 udgav gehejmeråd J. P. Traps erindringsværk i 3 bd. Siden har man betroet mig tilsynet med forskellige publikationer såsom udgaven af M. Goldschmidts »Corsaren«, udgaven af Georg Brandes breve til hjemmet og sidst tilsynet med udgivelsen af M. Goldschmidts store roman »Hjemløs«. Også i denne kreds mødte jeg en række forskere, som normalt ikke hørte til min omgangskreds, bl.a. min jævnaldrende, litteraturhistorikeren, professor Billeskov Jansen. Hans far, den gamle overretssagfører, der døde i 1943, havde jeg som turnusarkivar ofte betjent på det sjællandske landsarkiv. Det var ham, der engang stillede mig det uventede spørgs-

mål: »Hvordan føles det at være søn af en excellence?«. Jeg mener, at jeg svarede: »Det prøver man hurtigst muligt at glemme«.

To institutioner med sønderjysk baggrund må også nævnes i denne sammenhæng. Den ene har jeg allerede præsenteret i det foregående, nemlig »Dansk Kultursamfund«, hvor jeg har været medlem siden 1951. Den anden er »Refugiet i Løgumkloster«. Første gang, jeg hørte refugieplanen nævnt var i »Dansk Kultursamfund«, hvor pastor Bork-Hansen var mødt op for at opnå støtte til oprettelsen af refugiet. Der gik imidlertid adskillige år, inden jeg personlig kom til Løgumkloster. Det skete umiddelbart efter at Martha og Kurt Andersen var blevet valgt som daglige ledere. Dem kom jeg hurtigt i det bedste forhold til. Siden er jeg kommet som foredragsholder utallige gange. Mit sidste foredrag blev holdt i anledning af grundlovsjubilæet i 1999 og drejede sig naturligvis om juni-grundloven af 1849. I oktober 1997 fik jeg Refugiet til at arrangere et specielt møde i forbindelse med 100-årsdagen for A. D. Jørgensens død. Flere af familien mødte op til lørdagens to foredrag af mig om min farfar, og om søndagen deltog vi i et sønderjysk kaffebord og foredrag i Gråsten.

Som den sidste af de foreninger, jeg stadig er medlem af, vil jeg omtale »Selskabet for Historie, Litteratur og Kunst«. Jeg blev optaget i 1935 på forslag af arkivar E. Marquard i Rigsarkivet og teaterhistorikeren Robert

Neiendam. Man skulle have 2 proponenter, og det var en tradition, at nye medlemmer skulle godkendes af samtlige bestyrelsesmedlemmer.

Min gamle ven og studiefælle Jan Neiendam blev engang spurgt, hvad er H.L.K. egentlig – således benævnes selskabet normalt, når man ikke foretrækker øgenavnet »Smørrebrødselskabet«. Han svarede: »Det er et selskab af dannede Herrer«. Et ikke ueffent svar. Medlemstallet kan ikke overstige 150, og man mødes fast den 1. torsdag i månederne oktober-december og februar-april. På programmet står et foredrag af et af medlemmerne. I forvejen er udpeget en respondent, der har til opgave at indlede en diskussion om det behandlede emne. Som regel arrangerer man også en sommerudflugt i maj-juni, som undtagelsesvis kan gå til Skåne, men ellers til en seværdighed i København eller nære omegn. Møderne holdtes i ældre tid i det Schimmelmansske Palæes festlokaler, nu i Assurandørernes Hus i Amaliegade 10. I denne kreds har jeg ofte optrådt som foredragsholder. Jeg holdt mit første foredrag i 1938, hvor jeg forelagde den af mig tilrettelagte udgave af A. D. Jørgensens breve. Fra 1951 tog antallet af foredrag til, og da jeg i 1972 kunne holde mit foredrag nr. 25, kvitterede man med at udnævne mig til æresmedlem. Foredragsrækken fortsatte også efter dette tidspunkt, og mit hidtil sidste foredrag fandt sted i 1995, hvor jeg talte om »Slesvig som del af helstaten«. Sidste gang jeg optrådte som udpeget respondent var i 1999 i forbindelse med et foredrag om »Middelalderslægter«.

Den første formand, jeg oplevede i selskabet, var bib-

liotekar Julius Clausen, en herre der nok kendte sit værd og normalt optrådte temmelig arrogant. Han efterfulgtes af den ligefremme, studentikose bibliotekar Carl Dumreicher. I hans formandstid blev jeg optaget i styrelsen og avancerede efterhånden til næstformand. Dumreicher døde i 1965 og efterfulgtes af civilingeniør Axel Petri, for hvem jeg ligeledes tjente som næstformand. På et bestyrelsesmøde i september 1981 havde Axel Petri egentlig bestemt sig for at træde tilbage som formand. Han var på det tidspunkt ret svækket, men bestyrelsen overtalte ham til at stille op påny på den forestående generalforsamling. Petri afgik imidlertid ved døden 29. september. Ved årsmødet, der fandt sted allerede 1. oktober måtte jeg som næstformand holde mindetalen over den afdøde formand. Spørgsmålet var nu, hvem der nu skulle være formand, og jeg blev foreslået og valgt. Jeg var ikke så lidt betænkelig ved i en alder af 74 at skulle påtage mig dette hverv, men jeg gav til kende, at jeg kun ville varetage hvervet en kort årrække. Jeg ville gøre krav på at være en overgangspave. Jeg beklædte herefter formandsposten indtil oktober 1984, hvor man udpegede arkitekt Kai Christensen til min efterfølger.

Om min 3-års formandsperiode skal jeg kun omtale, at jeg navnlig optog forbindelsen med de forskellige nordiske brødreforeninger. Selskabet »Heimdal« i Lund-Malmø kendte jeg fra forskellige besøg, og jeg havde også ved flere lejligheder været indbudt som foredragsholder. Den ældste af de nordiske foreninger var

»Idun« i Stockholm, hvorefter fulgte »Concordia« i Örebro. Så kom H.L.K. og derefter nævnte Heimdal i Malmö-Lund og »Gnisten« i Göteborg. I Oslo fandtes et tilsvarende selskab under navnet »Andvaka«. Samtlige selskaber var grundlagt og virkede efter den samme idé. Jeg har besøgt dem alle. I de få år jeg var formand for H.L.K. fik jeg således for alvor min indgroede rejselyst tilfredstillet.

Som afslutning på denne skildring af mit virke i de nu 25 forløbne år som pensionist følger her en bibliografi over de seneste 15 år, idet jeg for de foregående 10 år (1977-86) henviser til den tidligere nævnte oversigt over mit forfatterskab, publiceret af Landsarkivet for Sjælland i 1987.

Bibliografi

268. »Dansk arkivbibliografi 1981-82«.
Der Archivar 1986, s. 81-83.
269. »Hvad en gammel kirkebog kan fortælle«.
Præsteforeningens blad 1987/37, s. 693-99. Genoptrykt i
Roskilde stiftsblad 38. årg., okt. 1987, s. 149-57.
270. »Hvad folketællingen fra 1845 kan fortælle«.
Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening 1986, s.
7-8.
271. »Nordisk arkivalisk samarbejde«.
Arkivvetenskapliga studier VI. 1987, s. 171-80 (Festskrift til
Josef Edström).
272. »Den ulykkelige dronning Caroline Mathildes sidste
leveår 1772-75«. Personalhistorisk Tidsskrift 1987, s. 95-154.
273. »Christian August (1768-1810) Prinz«.
Biographisches Lexikon für Schleswig-Holstein und
Lübeck, Band 8, 1987, s. 67-71.
274. »Hvorledes familien Brun kom i besiddelse af Krogerup
Hovedgård«.
Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening 1987, s.
4-11.
275. »I grænselandets tjeneste. To Løver 1888-1988«, 1988, 80 s.
276. »Min vej til pressehistorien. Nogle erindringsblade«.
Pressens Årbog 1987, s. 9-13.

277. Anmeldelse af E. Reitzel Nielsen (udg.): Danske Domme 1375-1662, VIII, 1987.
Nordisk Tidsskrift 1988, s. 470-71.
278. Anmeldelse af Hans H. Worsøe (red.): Løjt sogns historie, 1988.
Personalhistorisk Tidsskrift 1989, s. 110.
279. »Da Sletten fik sin bådehavn«. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 1989, s. 9-20.
280. Anmeldelse af Jens Holmgaard (udg.): Kancelliets brev-bøger 1646, 1987.
Nordisk Tidsskrift 1989 s. 360-61.
281. »Sønderjyden A. D. Jørgensen 1840-97«. Sprogforeningens Almanak 1990, s. 75-93.
282. »The unfortunate queen Caroline Mathilda's last years 1772-75«, 1989, 88 s.
283. Anmeldelse af Jette D. Søllinge og Niels Thomsen: De danske aviser 1634-1989, bd. II, 1989.
Historisk Tidsskrift 1989, s. 196-97.
284. Anmeldelse af Jette D. Søllinge og Niels Thomsen: De danske aviser 1634-1989, bd. II, 1989.
Pressens Årbog 1989, s. 147-49.
285. »Hvor skal busten stå?«. Arkiv, 12 bd., 1989, s. 156-69.
286. »Hvad en gammel kirkebog kan fortælle«. Refugievennen 1989, Advent, s. 7-14.

287. Anmeldelse af Hans Kargaard Thomsen (udg.): Arkivarer skriver breve. En antologi 1882-1959, 1989. Personalhistorisk Tidsskrift 1990 s. 120-21.
- 288 »Kystpolitiet i Sjælland. En hidtil overset kilde til Øresundsregionens historie«. Slægter, Skjolde, Steder, 1990, s. 261-73. (Festskrift til Knud Prange).
289. »L'assistance aux pauvres au Danemark jusqu'à la perdu XVIIIe siècle«. Særtryk af Aspects on poverty in early modern Europe, III. Thomas Riis (ed.), 1990, s. 9-34.
290. »Møstings hus. Fra eksklusivt landsted til attraktivt kulturhus«, 1990, 63 s.
291. Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, 1991. Diverse artikler:
- a. Domstole, s. 153-57.
 - b. Generalfiskalen, s. 282-83.
 - c. Generalprokurøren, s. 287-88.
 - d. Hof- og Stadsretten, s. 342-44.
 - e. Højesteret, s. 360-62.
 - f. Kammeradvokaten, s. 426.
 - g. Kongens Retterting, s. 479-81.
292. »Hans Olrik – historiker og skolemand«. Skole, dannelse, samfund, 1991, s. 139-48. (Festskrift til Vagn Skovgaard-Petersen).
293. »The unhappy fate of Queen Caroline Mathilda. A King's Feast«. The Goldsmith's Art and Royal Banqueting in the 18th. century, 1991, s. 48-61.

294. »Nathansson, Mendel L. Kaufmann, Publicist«. Biographisches Lexikon für Schleswig-Holstein and Lübeck. IX, 1991 s. 244-48.
295. »Da kystdistrikter fik nærpoliti 1817«. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening, 1991, s. 3-11.
296. »Hertuginde Louise Augusta 1771-1843. Min specielle veninde«. Refugievennen 1992. Forår s. 6-11.
297. Anmeldelse af Jens Holmgaard (udg.): Kancelliets brev-bøger 1647 (1989) og 1648 (1991). Nordisk Tidsskrift 1992, s. 300-01.
298. »Oprettelsen af det selvstændige Humlebæk sogn i 1933«. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 1992, s. 3-11.
299. Anmeldelse af Jette D. Søllinge og Niels Thomsen: De danske aviser 1634-1991, I-III, 1988-91. Nordisk Tidsskrift 1992, s. 634-35.
300. »Det sjællandske kystpoliti 1817-1919. En særlig afdeling af Københavns politi«. Politihistorisk Selskabs årsskrift 1993, s. 5-30.
301. »En amtmand skriver breve. J. S. Møsting som amtmand i Haderslev efter hans breve til Johan Bülow 1789-1804«. 1993, 131 s.
302. »De sønderjyske forårsmøder«. Sønderjyske Årbøger 1994, s. 197-218.
303. »Admiral Gjeddes gård. Baggrunden for et gammelt patricierhus' opførelse«. Historiske Meddelelser om København 1994, s. 88-111.

304. »Censur«.
Den Store Danske Encyklopædi, bd. 4, 1996, s. 97.
305. Anmeldelse af P. Kr. Iversen og Troels Fink (udg.): De
Hansborgske Domme 1545-1578, I-III, 1994.
Nordisk Tidsskrift 1995, s. 474-75.
306. »Fra Christiansborg til Amalienborg. En begivenhedsrig
periode i den danske hofforvaltnings historie 1784-1808«.
1996, 400 s.
307. »Manden med staven«.
Siden Saxo 1996/3 s. 37-48.
308. Anmeldelse af Jens Holmgaard (udg.): Kancelliets brev-
bøger 1650, 1995.
Nordisk tidsskrift 1996, s. 464-65.
309. »Foreningen af 1837 til forsømte Børns Frelse 1836-1985«.
1997, 153 s.
310. »Københavns Stift i historisk perspektiv«.
Årbog for Københavns Stift 1967, s. 17-25.
311. »En enevoldskonges Hofholdning. Studier over livet ved
Frederik VI's hof 1808-19«.
1999, 253 s.
312. Anmeldelse af Ole Degn (udg.): Kancelliets brevbøger 1651
(1996) og 1652 (1998).
Nordisk Tidsskrift 2000, s. 122-23.
313. »Jonas Collin 1776-1861. Indflydelsesrig kongelig embeds-
mand og interesseret samfundsborger«.
2001, 183 s.
314. »25 år som pensionist. Et tilbageblik 1977-2001«.
2002,
72 s.

Harald Jørgensen
25 år som pensionist
Udgivet som privattryk
31. januar 2002

Typografi: Poul Kristensen
Fotosats: Abrams Augereau ©
fra Jørgen Kristensen
Trykt hos Fihl-Jensen Grafisk Produktion A/S
Poul Kristensens Forlag Aps

ISBN 87-7851-158-5

PRIVATTRYK

POUL KRISTENSENS FORLAG

104663

DIS-Danmark

1 2 1 3 6 4